

Ksaver Meško:

Sin.

Slika iz težkih časov.

I.

Če je pogledal Juri Povoden, krojač, skozi malo okno stare svoje bajte, ali je stopil na prag in se je s počasnim, dolgim pogledom razgledal naokoli, ni li zrl naravnost v raj?

Glej, pod hribom, sredi polja, domača farna cerkev. Okoli nje se stiskajo hiše, bele, z opeko krite, kakor piščeta krog koklje. Bolj ob koncu vasi, dalje od cerkve, čepe slabotnejše: lesene koče, s temnejšimi stenami, s temnejšimi strehami, s slamo krite. Na levi, proti južni strani, njive, za njimi gozdovi. Kakor bi stala ob rob le deca, se zdi; dalje gor pa starejši iz rodu smrek, borov in mecesnov; čim dalje v ozadju, tem večji so. Nenadoma nehajo; nad njimi vidi oko le še nebo, za njimi v ozadju gorovje. Resno, močno in mrko stoji dan za dnem tam v ozadju kakor mogočen, nepremakljiv čuvaj paradiža.

Onstran vasi, na zahodu in severu svet pada. Bel pas vidi oko med njivami: cesto, z drevjem na redko zastraženo. A nenaadoma, glej, se izgubi med dvema nizkima gričema, kakor bi se bila v zemljo zarila, skrita v klancu beži v dolino.

Ne namakajo paradiža štiri reke, kakor so svetopisemski raj, pač pa dve. Obe prihajata iz domovja teh vedno nemirnih, vedno potujočih bitij, gor z gor. Večja, rjavkasta od dolgega življenja, počasna in utrujena od dolgega potovanja, je skoro povsem skrita v globoki strugi. Le tu tam zablika za hip z nemirnim očesom ob kakem ovinku sem gor na hrib, a se takoj spet skrije med obrežje. Šele spodaj pod hribom, ob Dolinčicah, malem selu, stisnjenem med njo in med hrib, se razgrne v svoji ogromni velikosti in moči. Tam vzeme v naročje manjšo sestro, da nadaljuje z njo svoj pot. Ta prihiti kakor brezskrben, razposajen otrok od jugovzhoda, čisto bela, vsa drhteča in trepetajoča v svoji mladosti in lepoti. Beži po čisto plitvi strugi, deloma ji umetno zgrajeni od človeških rok, da ne bi zašla noter na njive in travnike, ako se kdaj razljuti in se v srdu napihne, da postane od same jeze vsa rjava in grda in nevarna vsej okolici. A ob svojih prijaznih dneh se lesketa med nizkim jelševjem kakor dolg bel pas, ves posut z žlahtnimi kamni, ki

*Malo premalo kratki stavniki - ne?

v solncu neprestano trepetajo in se lesketajo, da jemlje človeku malone vid.

Trikot med strugama obeh rek je zarasel z jelševjem in leščevjem. Za temi malopomembnimi pritlikavci se razgrnejo spet njive in travniki, ravni, kakor bi počivali na široko odprti, mirni dlani božji.

Polagoma se pričinja mesto. Najprej stoje hiše posamič, kakor bi bile utrujene zaostale pri brzem teku te velike armade hiš. Potem jih je po več in več skupaj; naposled zid ob zidu, streha ob strehi, da tišče druga drugo.

Nad vso to zmešnjavo pa kipe kakor mogočni velikani nad zavzetimi in od začudenja onemelimi in okamenelimi pritlikavci zvoniki, vedno mirni, resni in dostojanstveni, kakor stari puščavniki pogreznjeni v mirno, globoko premišljevanje. Trikrat na dan molijo s počasnimi, zvočnimi glasovi, da se njih molitev razlega daleč po deželi. Včasih se oglase z otožnimi glasovi. Čudno resno plavajo glasovi čez polja, čudno resno, vztrajno in neumorno kipe gor proti visokemu nebu — za rajnika molijo in prosijo nebesa usmiljenja zanj... A tako ob solnčnih nedeljah zjutraj, kdaj sredi dopoldneva, zapoje, da hite njih radostni zvoki kakor vriskajoči fantje čez prazniški svet. Ko zaslišijo ljudje to pesem, hite iz hiš, prazniško oblečeni, prazniško veselje v očeh, prazniške misli v srcih, in slede glasu pesmi, kakor bi jih vabila s čarovno močjo.

V daljavi pa kipe v nebo gore še više nego zvoniki. Še resnejše so nego zvoniki. In tako čudno razrezane in raztrgane so. In same režejo spet s svojimi iglastimi ostrinami v modrino neba, da včasih, tako ob zgodnjih jutrih, še večkrat ob lepih, mirnih večerih, krvavi iz stoterih ran...

Dan na dan je gledal krojač ta paradiž, a njegovo lepoto je čutil le nezavedno.

Ni se ji niti čutil, niti ni mnogo razmišljal o njej. Ljubil jo je kakor ljubi majhen otrok mater. Ne govori ji lepih besed, ker jih ne zna in ne pozna, a najlepša mu je izmed vseh žen.

Le odkar je Peter na Tirolskem — dve leti bo tega — se včasih čudi: „Kako mora biti pač tam, ker je tako rad tam gori? Piše vedno, da je lepo in prijetno tam. Ali more biti tam lepše, ko je pri nas tukaj tako lepo!“

Tedaj so mu postarne oči — petinšestdeset let stare, pri šivanju oborožene z očali — pač z ljubeznijo božale domači kraj. A v resnici je bil ves ta ogenj bolj namenjen sinu nego kraju. Sinu je

hotelo reči to oboževanje: „Glej, saj je tudi pri nas lepo, doma bi ostal!“

„Da bi bilo v Tirolih še lepše?“ se je začudil, kakor bi bil jasno slišal odgovor in ugovor. Zastrmel je gor v molčeče, skoro grozeče gorovje. Dolgo je razmišljal, tehtal, presojal, naposled je odmajal z glavo. A kakor da sinu ne bi upal ugovarjati, da ga ne užali, je zamrmral samo: „Čudno!“

Včasih je omenil tudi proti Marijanici, sedemnajstletni nečakinji, sestrični hčerki:

„Da ostane Peter tam gori v tem gorovju! Dobil bi tudi doma delo! In pri nas je vendar lepše!“

Marijanica, tiha, sanjava, je razmišljala. Otroška leta so jo storila tako zamišljeno, ker so jo vso zbegala in preplašila. Zakaj samo gorje je gledala do dvanajstega leta, ko je prišla sirota brez očeta in matere k stricu. Očeta je vrglo v grob-žganje — enajst let je bila tedaj stara. Materi je izpilo življenje trpljenje; zadnje moči ji je razjedla jetika. Očetovo trinoštvo, vedne kletvice, neusmiljene udarce, ki jih je tolikokrat dobivala ljubljena mati, je bridko čutila tudi ona. Vse ono trpljenje, ki ga je trepetaje pričakovala dan za dnem, ki ga je vedno gledala s tako čudno grozo, s tem večjo, ker pri vsej ljubezni ni mogla pomagati, se je ovilo kakor trnjev venec okoli njenega mladega srca in kakor železen obroč okrog njene glave in njenih misli. Še sedaj se niso zacelile srčne rane. In še sedaj so bile misli tako žalostne in plašne, da niso mogle in niso upale na dan v nagli, topli besedi. — In vse trpljenje materino ob boleznih, počasi razjedajoči življenje, s premišljeno naslado sesajoči zadnje soke iz utrujenega telesa, je prebolela in pretrpela z materjo. — Kaj čudo, če je postala po vsem tem tako molčeča in v vse zamišljena, da je govorila še s stricem malo, nekako negotovo, kakor v vednem tesnem strahu.

Zato je šele čez nekaj hipov razmišljanja odgovorila stricu s svojim tihim glasom in se je obenem otožno nasmehljala.

„Stric, Peter dela na Južnem Tirolskem, med Bolzanom in Meranom. Tam gore niso več tako strašne.“

„Čudno!“ je spet odmajaval stric, kakor da tudi nečakinji ne bi upal ugovarjati, da je ne užali.

„In toplo je tam. Bolniki se hodijo tja zdraviti, za Petra je dobro tam.“

Stric se je prestrašil. Naglo, v skrbah se je ozrl v nečakinjo, a rekel ni ničesar.

Marijanici pa so zaplule velike, vroče oči s hrepenenjem proti tirolskim goram. Zakaj že je čutila včasih čudno toploto v prsih, včasih tesnobo, potem popolno praznoto. Ob težjem delu, ob nagli hoji na hrib ji je pohajala sapa. Zdajnzdaj se je je loteval kašelj. Tedaj je vztrepetala in si rekla: „Ali pojdem za mamo?“ Bila je dovolj odrasla in dovolj razumna, da je vedela, kako nevarno dediščino sta ji zapustila oče in mati. A bila je še tako mlada. Svet je tako lep; tudi stric je dober z njo — ne bi še rada umrla!

Stric se je med tem že spet vdal svojim mislim, mislim na sina, ki mu je bil najbližji na svetu, pravzaprav edino, kar ga je še vezalo na svet, vezalo z močnimi vezmi globoke ljubezni. Še nečakinja je ob tej ljubezni do sina povsem izginjala, dasi ji je bil dober stric in skrben varih.

Sredi med misli in med hrepenenje Marijaničino je izpregovoril, bolj sam sebi nego Marijanici:

„Menda bo res lepo v tistih krajih, Peter vedno hvali. In dobro je zanj tam, vem. Tudi ni krepak na prsih. Že Gorica mu je dobro dela, ko je tam delal. Na Tirolskem pa morda popolnoma ozdravi.“

„Morda bi tudi jaz!“ je vzdihnila v srcu Marijanica. Drobno, blede lice se ji je na sredi pordečilo od veselega upanja: „Ko bi me vzel Peter gor!“ A je v hipu spet zatrepetala ob grenki misli: „A kaj naj tam z menoj!“ A spet je zmagovalo mlado življenje, mlada moč, da se je vdajala tihemu, solnčnemu upanju: „Če bi mi res postajalo slabše, morda pa bi me vendar vzel za nekaj časa k sebi; kuhala bi mu.“

Stric pa je spet razmišljal o sinu.

„Ko bi bil postal krojač, kakor sem jaz, in so bili moj oče, a ni hotel in ni. Morda bi bil zdaj zdrav; a tesarsko delo — ni šala! Sicer je res, kar vedno pravi: „Tudi sedenje v zatohli sobi ni mnogo prida!“ Res! A jaz sem le ostal zdrav in sem dočakal lepo starost. Oče so bili tudi čez sedemdeset.“

Po tem pouku, ki ga je v duhu govoril malone slednji dan sinu, se je spet zazibal v tihe sanjarije in v prijetno računanje.

„A tam ozdravi, mislim. In če ne bo treba trošiti za bolezen, lahko dene vsak mesec nekaj na stran. Ne zasluži napačno, nekaj sem prihranil jaz: tako bajto popravi, jaz sem prestar za to. In če bi se dalo kaj prikupiti! Sosed Lavtižar bi dal menda eno njivo; je tako ne gnoji, ko pa vse zapije. In spodaj Petričev travnik! Od rok je Petriču, a nam skoro pod kapom. Če bi imeli še to dvoje,

bi stala bajta pred sosedi kakor mala kmetija. Potem se Peter lahko oženi. Katero zaprosi, nobena mu ne odreče. Sedemindvajset let je zdaj, bil bi čas. Jaz sem se seve pozneje, a tedaj smo bili še siromaki. Zdaj nismo, hvala Bogu!“

Tiho veselje mu je sijalo s suhega lica.

„Nobena se ga ne bo branila! Pijanec ni. Nikoli nismo bili pijanci v naši (familiji. Dela rad, ne zapravlja. Ko bi mu le zdravje služilo!“ Kadar so mu prišle te misli, so se mu roke dostikrat sredi dela povesele. Zastrmel je pred se, kakor bi gledal lepe prikazni, ali pa se je zagledal skozi okno gor proti daljnim goram.

A nenadoma se je stresel, zdrčnil. Treba delati! Treba še kaj prislужiti! — „Jaz zase ne bom morda dolgo rabil, a Peter...“

Zvečer, ko ni videl več delati, je odložil očali in je stopil na prag. Od tam si je ogledoval travnik spodaj ob česti. Pretipaval, presojal in tehtal ga je z nekoliko lakomnim pogledom. — „Koliko bo Petrič pač zahteval? Koliko bi se mu dalo?“ — Ali pa je stopil prek po trati, počasi, malomarno, kakor bi postopal brez namena okoli hiše. Zavil je okoli vogla, se ogledal prek proti gozdom in gor po hribu, počasi, spet kakor brez namena. A v resnici je opazoval z večjim očesom Lavtižarjevo njivo, jo cenil in v mislih kupoval.

„Ko bo vse to skupaj, bo lepa domačija pri Povodnu. Jaz sem bil še siromak, a Peter ne bo pod nič.“

Tudi ponoči, ko ni mogel spati, je računal.

„Tristo v hranilnici — goldinarjev, ne kron! Zdaj bo že več, obresti so med tem prirasle. Jezernik mi je dolžan dvajset — goldinarjev, ne kron. Lesjakov Mate dvajset goldinarjev, Johanez petnajst, Krivčeva Zefa deset. Skupaj petinšestdeset goldinarjev, brez obresti. Tera sem posodil. Je natanko in po pravici zapisano v bukvicah, kdaj in kje sem jim dal, če bi me morda smrt na naglem pobrala. Škode ne maram delati nikomur. Pravica meni, pravica drugim. To velja pred Bogom! — Potem je na dolgu za šivanje: Pri Petriču pet goldinarjev, pri Luki tri, pri Sercu tri, pri Kolarjevem Matiji dva, pri . . .“

Dolga vrsta jih je bila; a vse je imel lepo po vrsti in po redu v glavi, in v bukvicah je imel vse natanko zapisano. Marijanica je morala vestno vse zaznamovati. Kakor počasna in neokretna v govorjenju, tako dobra in izurjena je bila v pisanju. Ko je zapisala, je opetovano še sam pregledal. Pa je bilo navadno vse v redu.

Tako je računal v tihih, sanjavih, lunojasnih nočeh, ko ni mogel spati in je gledal, kako voglarijo pri Marijanici, ki je spala

ob oknu, tihi, blede lunini žarki, tako beli skoro, kakor so bela njena lica. A ko so prihajali oni tako tiho, oprezno, skoro boječe, kakor pač vsi voglareži in skrivni spanjači, skozi majhna okna, je dihala Marijanica polglasno, naglo in nemirno, kakor v hudih sanjah. Sredi računanja je včasih prenehal in je poslušal to dihanje. S tihim sočutjem je pomislil: „Ni zdrava, sirotica!“ A ko se je čez hip spet spomnil sina in se je v mislih vrnil k premoženju, ki mu ga je spravil, se je razveselil: „Jaz sem prevzel od očeta dolg — oče so bajto šele kupili, a Petru pustim napol kmetijo!“

In v vihnih nočeh, ko je škripala koča v vseh voglih, da je dušila še nemirno sopenje Marijaničino, in je v podstrešju vzdihovalo, ječalo in hreščalo, kakor da hočejo zlovoljni vetrovi vreči streho s hiše in jo zakotaliti dol po griču, je razmišljal in se veselil: „Ko bo hiša popravljena, lahko spi Peter v njej mirno in brez skrbi. Morala bi priti čudna nevihta in vihra, da bi ji napravila škodo.“

Že je gledal v duhu prenovljeno hišo na hribu — z belimi stenami, z rdečo streho iz najlepše opeke, z velikimi okni, lesketajočimi se v solncu kakor zlato. Kakor lepa gospa stoji med sosedama-beračicama na hribu . . .

II.

A glej, nenadoma, čez noč se je zgodilo ono veliko, nepričakovano čudo: Bog je udaril s srdito pestjo po svetu in je izbrisal vso lepoto z njega in vse veselje je zabil globoko v zemljo. Morda ne vstane nikoli več iz groba.

Tisto noč od zadnje julijske sobote na nedeljo in tisto krmežljivo, megleno, na jok se držečo zadnjo nedeljo julija meseca se je prigodila nesreča, je prišlo gorje čez svet in čez krojača Jurija Povodna. Tisto nedeljo, ko so postajali ljudje v gručah pred velikimi lepaki, nabitimi na voglu krčme ob cerkvi. Brali so polagoma, polglasno, čudeči se. In konec branja je bila, ko so se obračali od vogla, velika resnost na vseh licih, nenavadna zamišljenost v očeh. — „Vojska!“ — Resno so zveneli glasovi, ko so si bivši vojaki govorili v kratkih, pretrganih stavkih: „Cesar kliče! Tretji armadni zbor! — Vse do dvainštiridesetega leta!“ — Vmes je, napol smeh, napol tesen vzdih, zazvenel glas mladega fanta: „Juh, vojska! Pa gremo!“

Juri je prišel precej pozno, že proti začetku službe božje. Tako je stal med zadnjimi v gruči. Slišal je sicer že prejšnji večer od

Lavtižarja, ki se je vračal iz mesta mimo njegovega doma: „Udarili se bomo. Sovražnika pohrustamo za zajtrk. Ne dado miru, ušivci!“ Pa si je mislil: „Ga spet ima!“ In je rekel: „Že šest let se grdo gledamo kakor Bog in greh, a se brž drug drugega bojimo. Pa še zdaj ne verujem, da se sprimemo.“

A zdaj, glej, je gola resnica! Čez noč je postalo resnica, kar se mu je zdelo še včeraj nemogoče, kar mu je zvenelo še snoči kakor šala polpijanega soseda.

Prijel se je za čelo, ker mu je v glavi nekaj udarilo, da ga je zbolelo.

„Vsi do dvainštiridesetega leta?“ je povprašal počasen glas tik njega. Tesna skrb je zazvenela iz resnega, še napol dvomečega vprašanja.

„Tako stoji pisano: Vsi do dvainštiridesetega leta, ki so služili pri liniji!“ je potrdil krepak glas spredaj ob zidu.

Juri se je ozrl na soseda, ki je prišel in pristopil za njim. Urbanec je bil, kmet s konca fare, star kakih petintrideset, oče sedmerih otrok. Videl je, kako je segel po klobuku, ga privzdignil in si počasi obrisal čelo.

„Tudi tega je udarilo, morda še huje kot mene. Tudi pojde!“ je naglo pomislil krojač.

„Tudi vaš Peter pojde?“ se je v tistem hipu okrenil proti njemu mlad zidar, Petrov tovariš v šolskih letih.

„Seve pojde, če je tako zapovedano. Če cesar kliče —“

„Pa pojdemo! Prav tako. Doma tako ni zaslužka. Pa na vojsko!“

„Zaslužek naš ima, dober zaslužek! A če cesar kliče, Peter ne bo med zadnjimi.“

„Ponosno se je vzravnal in je govoril mogočno in samozavestno, da bi zadušil skrb, ki ga je nenadoma vsega objela in mu je glasno zavpila v srcu: „A kaj, če ga ustrele, če ga nikoli več ne vidim!“

Poskusil se je nasmejati, a se mu ni posrečilo. Sam je čutil, da se mu je obraz le žalostno spačil.

Spet je pogledal na Urbanca, ki je še vedno strmел v plakat na steni, začuden, kakor v sanjah, in si je rekel: „Kaj hočemo! Vse je zadelo, ne samo mene in Petra. Bog nas je vse udaril, smo pač zaslužili.“

V zvoniku je zazvonilo. Kakor mesečen je taval proti cerkvi. Pri vhodu na pokopališče, ko je snel klobuk z glave, so mu padle prve deževne kaplje na vroče čelo. „Dele so mu dobro.“

Tudi v cerkvi mu je bilo še vedno, kakor bi dremal v prvem večernem spanju in bi sanjal.

Pridiga ga je za hip zdramila.... Težki časi se nam obetajo. Bog hoče narediti račun s človeštvom, ki ga je zavrglo, ga pozabilo. A če priznamo pred njim svoje grehe in se vrnemo k njemu, je dovolj usmiljen, da nam odpusti, in mogočen dovolj, da nam pomaga, nas reši, odvrne vse hudo od nas . . .“

Nalahko je prikimal val besedam pridigarjevih, dasi se v svoji pobitosti in ob obilici resnih, težkih misli niti zavedal ni tega. Novo upanje se mu je porajalo v srcu: „Morda pa vse skupaj ne bo tako hudo.“

Med mašo se je trudil, da bi bil zbran, a se mu ni posebno posrečilo. Sicer je vso mašo v velikem, obdrnjenem molitveniku prebral do povzdigovanja — danes ne. Sredi branja ga je ustrašilo: „Če bi ga zadela kroglija in pri priči umre! — Ne, ne, ljubi Bog! Marija, ti ga čuvaj!“

Naglo je bral dalje, z drhtečo grozo, z vročo pobožnostjo, z upanjem, ki si ga je siloma ustvarjal iz vsake besede molitve. Krepeke so bile te besede, a vendar tolažeče. Zdelo se mu je, da se po ničesar ne dvigne do nebes, če ne po teh besedah, debelo tiskanih, ki jih je znal že na pamet, a jih je hotel in moral brati skozi velike očali vsako nedeljo in vsak praznik, da so mu govorile spet z novo močjo in so mu padale v srce spet z novo tolažbo in z novo sladkostjo.

A sredi molitve ga je zmotilo petje: „Kako pa pojo danes? Kakor v velikem tednu!“

Ko je prišel do zadnjega evangelija, ga prebral, poljubil ob koncu molitvenik in ga vteknil v žep, je molil še rožni venec. A je šlo še slabše. Vsak hip je videl pred seboj nesrečo in grozo. „Kaj, če se mi vrne pohabljenec — brez noge, brez roke?... Kako bo delal, kako si služil kruh? — Siromak bo vse življenje, da se Bogu smili . . . A ne, ne . . . Marija, ti ne pripustiš!“

Ko je stopal po službi božji sključen gor proti domu, mu je bila noga zelo počasna in neokretna. Ni se mu mudilo danes domov, ni ga veselilo domov.

Sredi hriba se je ustavil, se okrenil, se ozrl dol na mesto, čez mesto tja proti goram. A bile so vse skrite za sivimi meglami, ki so visele pred njimi z neba čisto dol do zemlje, kakor bi hotele ločiti očeta od sina!

Še težja otožnost mu je legla na srce, še večja skrb na misli.

„Jutri morajo biti že vsi pri svojih regimentih. Še oglasiti se morda ne bo mogel doma.“

„Marijanica, vojska! Peter tudi pojde!“

Na pragu stoječ jo je pozdravil s tem neveselim pozdravom.

Marijanica je stopila od ognjišča — veža je bila obenem kuhinja — za korak proti njemu. Videl je, kako so ji na drobnihih licih zacvetele krvavordeče rože; a že v naslednjem hipu je še bolj obledela.

„Slišala sem zjutraj po maši nekaj v mestu. A da Peter tudi pojde?“

Samo prikimal je in je šel molče, s težkimi koraki in sklonjeno glavo v izbo. Ni vedel, da je podrl s svojo kratko, žalostno novico skrivno, lepo upanje v srcu nečakinje: „Če zbolim, morda me vzame Peter za nekaj časa k sebi, tam ozdravim. Vsi tam ozdravijo!“ —

Drugo jutro je bilo spodaj na cesti živo kakor ob semenjskih dneh. Že na vse zgodaj je drčal voz za vozom proti mestu: vpoklicani so odhajali.

Juri, ki je malo spal in zelo zgodaj vstal, je strmel skozi okno.

„Kje je sedaj Peter? Ali se oglasi mimogrede? Ali misli kaj na dom?“

Trudil se je, da bi šival kakor ob drugih dnevih. A ob vsem trudu je vztrajal le do poldne pri delu.

Po obedu je oblekel prazniško suknjo, vzel nedeljski klobuk.

„V mesto pogledam, Marijanica. Bog ve, morda pa vendar dobim kje Petra.“

Vrnil se je proti večeru tih in pobit.

„Kako bi se našla!“ je zamolklo, z vidno bolje razlagal Marijanici, ko je videl, da njene oči nemirno vprašajo, da težko čaka, kaj da ji sporoči. „Ljudi, kakor ob sodnem dnevu! Lahko bi bil doma ostal!“

„Peter gotovo piše. Nič se ne vznemirjajte, stric!“ je tolažila Marijanica s toploto, ki pri njeni plašnosti ni bila navadna.

Res je prišla drugi dan kartica s kratkimi, s svinčnikom v naglici pisanimi besedami:

„Ponoči sem se peljal mimo. A ker moram biti danes v Gradcu, se nisem mogel oglasiti. Več pišem, ko mi bo mogoče. Nič se ne bojte! Ne bo hudega. Jaz se nič ne bojim. Pozdravljam Vas in Marijanico. Vaš sin Peter.“

Marijanica si je obrisala solzo, ko je prebrala dopisnico. Molče jo je dala stricu. Tiho je šla iz sobe.

Prejšnje popoldne je izvedela od Gruntarjeve Franice spodaj v Dolinčicah, da ima Peter na Tirolskem baje že izbrano nevesto, Tirolko, Nemko. Nekdaj je upala Franica, je Marijanica nekoč slišala . . .

Nekako bridko jo je zadela ta novica, dasi si je rekla: „Saj to vendar ni nič hudega. Prej ali slej se vendar oženi!“ Celo razveseliti se je hotela: „Morda pa potem rabita služkinjo in bi vzel Peter mene gor.“ A ni se ji prav posrečilo to veselje. Tudi zdaj, ko je šla iz sobe, je pomišljala s trpkostjo: „Če bi mu bilo kaj za naju, bi se vendar mogel za kako uro oglasiti. Če pridejo drugi, ki so šele včeraj šli od doma, o pravem času, bi še on. Te pol urice iz mesta, kaj pa je to! A mu je pač več za ono!“

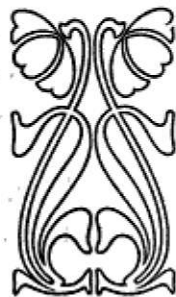
Zasmilil se ji je tudi stric.

„Ničesar ne vedo. Tudi jim ne povem. Bolje bo tako, sicer so še bolj nemirni.“

Krojač pa je obsedel ob mizi. Držal je dopisnico v rjavi roki, strmel in strmel v njo, bral, mislil in mislil, a ni mogel priti z mislimi do konca. Ni mogel umeti vsega, kar je prišlo čezenj tako naglo in tako nenadoma kakor blisk z vedrega neba. Vedno in vedno se mu je, kakor mlinski kamen, ko je vode preveč, obračala v glavi misel: „Kako je vendar to tako naenkrat prišlo?“ Ko pa mu je sredi tega težkega vprašanja izpregovorilo poltiho in skrivnostno, kakor boječe: „In če več ne pride? Če ga nikoli več ne vidiš?“ mu je zatrepetala kartica v roki. Polagoma mu je zdrknila iz roke na mizo.

Okrenil je glavo v stran proti oknu, kakor bi ne mogel gledati pred seboj nesreče, ki mu je vstajala pred dušo iz kratke sinove poslanice . . .

(Konec prihodnjič.)

Ksaver Meško:

Sin.

Slika iz težkih časov.

III.

Tedaj se je pričelo za Jurija Povodna tisto novo življenje, življenje povsem različno od enostavnega, vsakdanjega dotedanjega življenja, življenje polno nemira in skrbi, polno težkega pričakovanja in temnega strahu — življenje, ki je, samo vrženo od višje moči iz tira, vrglo naposled iz tira tudi dušo starčevo.

Takoj naslednje dni je opazila Marijanica prve izpremenbe na stricu, zunanje izpremenbe, ali kolikor so izpremembe v duši in v mišljenju odsevale v zunanjem delovanju in nehanju.

Pred vsem je opazila na stricu velik nemir in težko, nestrpno pričakovanje, da dobi od Petra kako sporočilo. Poprej se je za pošto malo briga. Če je kdaj opazil skozi okno, da prihaja poštni pot gor po hribu, je menil skoro začudeno: „Ali pride k nam?“ Ako je kdaj prišlo kako pismo, je bilo navadno od Petra. Res se je razveselil vsakega. A da bi posebno težko pričakoval ta pisma, ali da bi ga katero naravnost razburilo, ga vznemirilo za dalje časa, Marijanica ni opazila. Morda je tisti dan, dan na vrh še morda, malo več govoril o sinu. Včasih niti tega ne. Nasprotno! Ako je Peter omenil kaj o bolezni — doteknil se je tega, če se vobče je, le mimogrede, kakor bi ne bilo nič važnega — je bil oče naslednje dni le tiši. Videlo se je, da misli na sina, da se boji zanj, da ga skrb za njim hudo teži; a tožil ni. Marijanica, ki je dobro čutila, kako z vso dušo ljubi sina, in da ona ob tej ljubezni skoro povsem izginja, je tudi molčala. Kaj naj bi govorila? Tolažila? Ni znala in ni upala. Tožila? O svoji boli ali o njegovi? Stric ji svoje ni razodel; sama pa je čutila svojo osamelost in trpko usodo ob takih urah in dnevih še težje. Nikogar ni bilo na svetu, ki bi njo tako ljubil, za njo tako trepetal.

Edino ta malenkostni pomen je imela pošta v njunem življenju do sedaj, nič več.

A zdaj je hipoma postala za strica važna kakor življenje samo in kakor zveličanje. Vedel je: Nekega dne mu morda prinese novico o ugaslem mlademu, najdražjem življenju. In kaj je potem njegovo življenje? A zdaj upa še dobrih novic od sina. Vsak dan bi mu lahko pisal. Kaj ne piše? Kaj odlaša? Kaj dela?

Tako je pričakoval sla dan na dan z napeto nestrpnostjo. Večkrat je že zjutraj, komaj da sta vstala, omenil proti Marijanici: „Danes pa menda vendar kaj pride!“ V petek, zadnji dan julija, je res zavil poštni sel gor na hrib. Prinesel je razglednico iz Ptuja na Štajerskem. „Tukaj stavimo zdaj moste. Prihodnji teden pa menda od-rinemo, pravijo. Ne ve pa nihče ničesar gotovega. Pozdrave!“

Vse popoldne je starec preobračal kartico. Sešil tisto popoldne ni toliko, da bi si zaslužil slan krop.

Potem pa se je spet ponavljalo: „Danes pa morda vendar kaj pride!“ Marijanica je jasno čutila, kako da so vse misli stričeve neprestano pri Petru, kaho ga s tesnim strahom vedno išče po tistih tujih krajih, kjer sedaj biva. Da bi ga vsaj malo pomirila, ga potolažila in mu poživila nemirno upanje, je vsakikrat pritrdila: „Tudi jaz mislim, da danes mora priti.“ Sama je čutila: Miloščina, borna miloščina so te prazne besede. A kaj, ko več ni mogla dati, ko pomagati ni mogla.

Proti deveti uri, ko se je sel, ako je bil zelo nagel, pokazal spodaj na cesti proti cerkvi in vasi, je starec postajal že nestrpen. Vsak hip je pogledal skozi okno, vstal, se naslonil ob polico, kakor bi upal, da tako prej in bolj gotovo zagleda zaželenega pota. Večkrat je vznemirjen povpraševal: „Marijanica, ali si ga morda ti že videla? — Ne? Kje vendar stoji? Sedi najbrž! spet kje v gostilnici!“ Kadar sta ga zagledala, ko je zavil po cesti proti vasi, si je oddehnil: „No, vendar enkrat. Leze kakor polž! Ne mudi se temu možu nikoli!“ Zdaj ni mogel dočakati, da pride iz vasi. „Če bi šel k vsaki hiši, bi bil vendar že moral obhoditi vso vas! Gotovo je našel spet znance v krčmi in sedi pri njih. Kakšen red pa je to, za Boga? Za kaj pa dobiva plačo? Da po krčmah poseda?“

Ko sta ga zagledala, da je zavil iz vasi prek po polju, starec ni več zdržal v sobi. Vrgel je šivanje hlastno na mizo, če ga ni bil odložil v nemiru in v pričakovanju že prej, in je naglo šel iz sobe, da zunaj počaka.

„Danes pa vendar kaj bo?“

223 A če je sel s svojim počasnim, malomarnim korakom zavil pod hribom kar dol proti Dolinčicam, ne da bi se bi najmanj zmenil za te tri kočice na hribu, je starca streslo.

„Nič? Kako vendar to? Pa se mi je nocoj še sanjalo!“

Sključen, kakor bi ga bodlo v prsih, in bi ga vlekla bolečina v dve gube, se je vrnil v sobo. Sedel je na svoj stari stol, prijel s tresočo roko šivanje in se sklonil globoko nad delo.

A tudi delo mu ni šlo izpod rok, kar je Marijanico ne malo skrbelo. Poprej je delal z veseljem in z veliko vnemo. Res, šival ni bogve kako lepo, velikomestno in po najnovejših modah; a ker je bil v primeri z mestnimi mojstri po ceni, mu dela ni lahko zmanjkalo. Če pa mu ga kdaj je, ga je dobil tudi iz mesta, od trgovcev, ki so prodajali izgotovljeno obleko. Tako v zadregi ni bil nikoli. In na to je gledal: Do časa, do katerega je komu obljubil, je naredil. Izjeme so bile zelo redke.

A zdaj po oni slednjejuljski nedelji je kar naenkrat onemogel v svoji skrbni, vestni delavnosti. Kakor bi mu bili nenadni, novi dogodki, ki so posegli tudi v njegovo življenje, po njegovem srcu, strli vso moč, mu zagrenili vse veselje do dela. Pač je pričel zjutraj, kakor nekdej. A vsak hip so mu roke omahnile. Zakaj misli očitvidno niso bile pri delu, temveč so blodile daleč po svetu. Hodile so po tujih, daljnih, neznanih potih in so z bolno skrbjo iskale sina. Ker misli niso bile pri delu, tudi v rokah ni bilo moči, veselja in spretnosti. In vstajal je vsak hip, kakor bi mu notranji nemir ne pustil pokojno sedeti in delati, kot v prejšnjih časih.

Ob sobotah so ljudje prihajali po obleko.

„Malo še potrpi!“ je prosil v zadregi. „Ta teden res nisem mogel; prihodnje dni gotovo!“

Opravičeval se je kakor otrok, ki se je pregrešil. Ne le Marijanica, vsak je čutil in videl, da ga je pred samim seboj sram, in da ga vse to novo, poprej neznano, hudo teži.

Čudna izprememba se je izvršila z njim tudi glede vojaštva. Poprej se je malo menil zanje. Ko so šle in jezdile poprej včasih po cesti pod hribom dolge vrste na vaje, je komaj pogledal od dela. Če je Marijanica gledala z zanimanjem, je pomislil nekako pomilovalno: „Je pač še otrok!“ Če je gledala z zanimanjem Franca, rajna žena, se je celo razjezil: „Kaj le imaš od tega zijanja? Ali še nikoli nisi videla ljudi?“

Sam ni služil pri vojaki, zato so mu bili tem bolj tuji. Ko je Peter ostal, se je jezil na gosposko, da ubogim ljudem deco krade. Ako mu je Peter kdaj kaj pisal o vojaških zadevah, ali mu je na dopustu pripovedoval o raznih dogodkih, o težavah in radostih vojaškega življenja, ali je, ko je že odslužil, omenil kdaj to, ono izza vojaških let, je poslušal in si zapomnil le, ker je bilo v zvezi z njegovim sinom, sicer bi komaj poslušal. Včasih se je naravnost srdil na vojaško službo, češ: „Tam si je Peter nakopal bolezen“.

A zdaj je nenadoma oživel v njem nenavadno zanimanje za vojaščino.

Takoj tisti teden po mobilizaciji, prve dni po napovedi vojske, je sicer dovolj pokojna okolica vsa oživela. V vseh vaseh naokoli se je nastanilo vojaštvo. V vseh boljših hišah polno častnikov; skednji polni moštva; v kolarnicah in listnjakih so bili privezani konji, ker v hlevih ni bilo dovolj prostora. Na vse zgodaj, komaj da se je za silo razpršila noč, in je dan šele od daleč prihajal čez gore, so že jezdili na konjih in mulah gor proti gozdom, na vaje. In Juri bi si očital, ako bi jih zamudil in jih ne bi videl, ko jezdijo.

Popoldne, ko so oskrbeli konje in so poležavali v senci okoli hiš, je šel včasih dol v vas. Tako tiho in previdno se je izmuznil iz hiše, da ga Marijanica navadno niti opazila ni, kdaj da je odhajal. Imela je ves čas, kar ni kuhala, opravka v hlevu s kravo in kozo, v malem vrtu ali na njivi za hišo. Kak dan ga je zagledala šele, ko je šel že dol po hribu, ali je bil že spodaj na cesti.

Ni pa videla, kako se je v vasi, ob cerkvi kak dan, drugi dan v Dolinčicah, počasi, napol boječe, napol prijateljskoprijazno približal vojakom. In ni slišala, kako je pričel: „Tudi moj sin je zraven! Tukaj, kartica, ki mi jo je pisal v nedeljo. Iz Tirolskega se je peljal naravnost v Gradec. Še oglasiti se ni mogel doma. Vedel sem: Če cesar kliče, moj Peter stori svoje!“

„Ta bo še stotnik!“ se je šalil mlad fant, z obrazom kakor dekle.

„Tukaj, to kartico mi je pisal iz Ptuja. Na Štajerskem je to. Ne vem, če veste, kje ravno.“

„Kaj ne bom vedel!“ je ugovarjal isti fant. „Ko pa sem tam doma.“

„O, tam si doma!“ se je razveselil starec. „Glej, mostove delajo tam.“

„Lahko. Donava teče tam mimo!“ se je šalil fant dalje. Nekaj tovarišev se je smejalo, drugi so mirili: „Tiho bodi, Petek!“

A starec je ostal resen.

„Pa nič ne veste nobeden o njem? Za Petra Povodna se piše.“

Ne, niso vedeli.

„Pionirji se vadijo in imajo svoja dela na rekah, a mi smo gorska baterija, saj vidite.“

„Pri pionirjih je!“ se je zavzel eden iz gruče. „Ti so že v ognju. Na Savi proti Srbom. Bož, če že ni padel!“

A ko so pametnejši in plemenitejši videli, kako se je starec ob taki novici ustrašil, so tolažili.

„Ne verujte, oče! Za pionirje je najmanj nevarnosti. Ti stavijo samo mostove.“

„Še pušk nimajo!“ je pripomnil veseljak Petek, a tiše nego poprej. Mnogi so se spet smejali. Starec pa je gledal začuden.

Vračal se je na hrib nepotolažen, v skrbeh. Med ljudmi se je kazal pogumnega. Hvalil je sina, da že stori svojo dolžnost za cesarja in za domovino. In najsi bi moral pasti — o, za Petra se ni treba hati! A ko je bil sam, se mu je izkadila ta samozavest brže, kot alkohol iz pijanca.

Ob večerih je igrala v mestu godba. Jasno se je slišala vun v tiho okolico. Celo posamezni vzkliki in klici navdušenih množic so se razlegali gor do bajte na hribu.

Tedaj je sedel Juri k odprtemu oknu. Molče je poslušal in razmišljal.

Marijanica je navadno že zaspala, preden je vstal. Ali pa je slišala v polsnu, kakor od daleč, kako je polglasno, bolešno vzdihnil, vstal, stopal tiho čez sobo in se polagoma slačil ob svoji postelji pri drugi steni . . .

Čez dobrih štirinajst dni je vojaštvo odhajalo.

Ko so v lepem, solnčnem avgustovskem jutru stali v dolgi vrsti po cesti skozi vso vas in še pred vasjo prek do klanca, vsi ovenčani, tudi konji opleteni z venci, okrašeni s cvetjem, privezanim v grive, na sedla, v repe, celo na ušesa, se je motal Juri ob njih in med njimi in je tu tam poskusil poizvedeti: „Kam? — Kam?“ A odgovor je bil vedno isti:

„Nihče ne ve! — Kamor nas pač zapeljejo! — Nad sovražnika!“

Že so odjezdili med glasnim trobentanjem dol po klanecu, a Juri je še stal ob cesti in strmел za njimi.

„Morda gre danes tudi moj Peter!“ —

Tri dni pozneje je zavel poštni sel spet gor po hribu.

„Za Vas!“

Skozi okno je podal kartico Marijanici.

In Marijanica je brala:

„Odhajamo. V Galicijo proti Rusom. Če bi mi pisali, pišite: Vojna pošta 65. Moje ime in to, pa me že najde, če bom še pri življenju. Kako bo, ve le Bog. Molita z Marijanico zame. Vaš hvalni sin Peter. — Z Bogom, oče! Z Bogom, Marijanica!“

Tiho je postalo v sobi.

Marijanica nekaj hipov ni upala pogledati strica. A nenadoma je zaslišala čuden, skoro nenaraven glas tik sebe. Vztrepetala je,

pogledala naglo strica. Tedaj je videla, česar ni videla na njem do tedaj še nikoli, niti ob smrti in pogrebu sestre, njene matere: debele solze so se mu sipale po bolešno spačenih licih . . .

IV.

Od tedaj sta oba pričakovala dan na dan novega sporočila od Petra, oba težko in z nemirom.

Marijanica je videla, kako drži strica zdaj edino to pričakovanje pokonci, kako mu daje moči edino upanje: „Danes pride pismo! Jutri pride gotovo, ker danes ni ničesar bilo!“

Zjutraj je stric, dasi je bil sicer zelo molčeč, večkrat omenil: „Danes pa vendar mora priti! Če bi nesel kdo pošto peš iz Galicije, bi moral biti z njo tukaj! Galicija vendar ni v Ameriki. In še od tam!“ —

219 A ko je poštni pot šel brezskrbno dol proti Dolinčicam, je starec kar zlezel skupaj, kakor mož iz cunj, če mu odmakneš oporo.

Delal je malo, ob jutrih še, od devetih že ni mogel zaradi nemira in pričakovanja. Ko je šel sel mimo kdaj ob desetih, proti enajstim, ni mogel več, od boli, ker ga je spet varalo upanje, od strahu ne: „Kaj pač je s Petrom?“

Lotil pa se je sedaj drugega opravka: Časnike je prebiral. Tiskani papir, ki ga poprej nikoli ni posebno porajtal in ni čutil potrebe po njem, je prišel zdaj pri njem v veljavo in v čast.

Nekega večera mu je dal sosed Lavtižar mimogrede majhen nemški list s slikami. Boji so bili naslikani v njem, krvavi prizori: padli vojaki, junaki, ki so se posebno odlikovali. Od tedaj je dal Marijanici, ki je nesla vsako jutro mleko v mesto, redno vsak dan šest vinarjev, da je kupila list. Ko ga je prinesla, ga je naglo razrezal in obračal z drhtečo roko liste. Oči so mu nemirno begale po straneh, v strahu, da mu pogleda z naslednje strani naproti obraz njegovega Petra, z malim križcem spodaj in s suhoparnim pripiskom: „Padel na severnem bojišču.“ Šele ko je pregledal slike, in ni bilo Petra med njimi, se je lotil branja. Nemščino je sicer tolkel še precej, a z branjem mu je šlo slabše. Večkrat je poklical Marijanico na pomoč, naj mu razjasni kako mesto. Včasih sta oba ugibala in ugibala in vendar ne uganila. Naposled je odločil stric mrmravo: „Naj bo, kakor hoče! Peter, se mi zdi, tako ni bil pri tem.“ —

Dnevi so odtekali kakor voda spodaj v reki; odtekali so tedni, a pisma od nikoder. Tako je vsak dan nekoliko odkrušil od star-

čevega upanja, kakor odkruši čas vsak dan, drobce zidu razpadajočega gradu. In vsak dan je odkrušil nekoliko starčevih moči.

Marijanico je vselej v srce zabolelo, ko ga je pogledala in je videla, kako se mu poprej navzlic šestinšestdesetim šele z malo belimi nitkami prepereženi lasje z vsakim dnem bolj bele, kako hujša od dne do dne, kako ga je srčna bolest vsega sključila in strla.

Jedel skoro ničesar ni. Prigovarjati mu je morala kakor malemu otroku, naravnost siliti ga. Šele, ko se je naredila užaljeno, češ: „Že vidim, da grozno slabo kuham, ker ničesar ne marate,“ se je lotil z vnemo. Videlo se je, da je ne bi rad žalil. A navzlic dobri volji je kmalu omagal.

„Saj nisem lačen, Marijanica. Ne smeš misliti, da bi bilo slabo. A ko pa ne morem.“

Govoril ji je blago, proseče. Ko je videla, kako je dober z njo navzlic vsemu trpljenju, ji je bilo še huje.

Zbudila se je kdaj ponoči in je zagledala strica, kako sedi na postelji in naslanja glavo v roke. — „Ubogi stric!“ — V drugih nočeh spet je videla in slišala, kako hodi poloblečen gor in dol po sobi, se grabi z rokama za glavo, pridušeno vzdihuje. — „Se zbole, siromak! Saj nič ne spijo!“ — Zdelo se je, da je povsem pozabil na njo. Da ga ne bi motila, se ni genila, a zaspati ni mogla. Kakor kamen ji je leglo na srce, kakor kamen ji je ležalo na prsih. Vroče ji je postajalo v prsih pod tem bremenom. Kakor bi jo kdo znotraj počasi polival z vročo vodo, se ji je dvigalo gor proti vratu, v grlo, v usta. Posilil jo je hropeč kašelj. Okrenila se je proti steni, zvila se skoro v klopko, da bi se tako obranila kašlja.

Tedaj je starec naglo in tiho počenil na posteljo. Ni se zgenil, ni glasno zadihal, tako se je potuhnul v strahu, da ga opazi.

V mnogih nočeh ga je slišala, kako moli polglasno, s stisnjenim, nalahko drhtečim glasom. Ko se je zjutraj zbudila, ga je videla malone vsako jutro že klečečega pred sliko Lurške Matere božje. V rokah mu je škrebetal molek.

Neko septembersko noč jo je zdramil bolesten jok. Stric je sedel v nočni obleki ob oknu, se naslanjal na polico in je glasno ihtel.

Drugo jutro je stopila, ko se je vračala iz mesta, k botru spodaj v Dolinčicah in mu je razodela in potožila žalost, ki hodi noč in dan po bajti pri Povodnu.

„Stric, pojdite vprašat na občino. Morda vedo tam kaj o Petru,“ je prigovarjala stricu, ko je prišla domov. Boter Lesjak ji je svetoval tako. Starec se je razveselil.

„Saj res! To bi bil že lahko storil. Takoj popoldne pojdem.“
Res je po kosilu šel.

„Zaradi Petra sem prišel vprašat, gospod župan. Mesec dni že ni pisanja od njega, in vendar je poprej večkrat pisal. O, je dober fant! Rad me je imel.“

„Zaradi Petra? Kaj pa naj jaz z njim?“

„Če bi vedeli vi kaj o njem, gospod župan.“

A župan je bil kričar in surovež. Čast mu je zmešala še ono malo pameti, kar sta mu je pustila vino in žganje. Pil je vsak dan od ranega jutra. Ponosen na svojo čast in oblast, razdražen po pitju, je vpil ves dan in nad vsakim, ki mu je prišel na pot. Navrh krojača ni maral, ker je redno volil s stranko malih posestnikov, s stranko beračev, kakor jih je nazival v svoji mogočnosti.

Zato je vzrotil:

„Jaz naj vem? Ali sem jaz vseveden? Sem mar jaz Bog? Ko jim huda prede, je gospod župan vsem dober, sicer pa rovajo proti njemu.“

„Gospod župan, mislil sem le, če bi prišlo na vas kako pisanje o njem. Peter služi cesarja! Zato, mislim, smem vprašati.“

„Nič ni prišlo. Bi ti bil že poslal!“ — je za spoznanje vljudneje izjavil župan, ko je starec omenil cesarja, da si se mu je lice, rdeče kakor petelinov greben, še bolj zalilo s krvjo. — „Pojdi na glavarstvo, morda tam kaj vedo.“ —

„Hvala, gospod župan, takoj jutri pojdem.“

Res je šel takoj drugi dan.

Polno ljudstva se je trlo na hodnikih glavarstva. Čakal je malone dve uri, preden je mogel pred gospoda.

Uradnik je bil prijazen z njim.

„Nič glasu ne dobite? Sem še tudi ni nič prišlo. A lahko povprašamo na Dunaj pri „Rdečem križu.“

„Ko bi, gospod!“ je prosil Juri. „Jaz sem v pisanju slab. Pri takih rečeh se še manj spoznam.“

„Pa pridite čez kak teden spet.“

Prišel je čez teden.

„Ni še odgovora. Pridite čez teden spet.“

Prišel je.

„Odgovor smo dobili. A na Dunaju ne vedo ničesar o njem.“

„Morda bi smel o priliki spet povprašati?“

„Dobro, povprašajte!“

Prišel je vprašat enkrat, dvakrat, trikrat.

Tretjič je našel v pisarni samo mladega gospodiča. Ravno je pisal malo rdečkasto pismo, ki je dišalo tja do Jurija, ki je spoštljivo stal nekaj korakov strani od mize. Gospod je bil grozno slabe volje; in kakor je Juri takoj opazil, silno se mu je mudilo.

„Če kdaj pride kak glas, vam že naznanimo. Čemu toliko teh nepotrebnih potov sem? In nam delate le sitnosti, ko imamo tako dela čez glavo!“

Ni šel več vprašat, da jim ne dela sitnosti, ker imajo tako dela čez glavo. A tudi sporočita ni nikakega dobil od njih.

Tako je posedal doma pred hišo. Po ure in ure je gledal dol v paradiž, ki je prihajala vanj jesen in mu je jemala sveže zelene barve ter ga odevala in ovijala v rjave in rumene. Videl je, kako se selijo ptice, in je mislil: „Te se morda vrnejo, a moj Peter — ali se še vrne kdaj?“ Strmel je na daljno gorovje in je razmišljal: „Ko bi bil Peter še tam! In najsi ni bil tukaj, doma — vedel sem vendar, kje da je. A zdaj —“ Strmel je proti severu. „Morda leži kje tam, za silo zagreben na širnem polju, ki divjajo vsak čas bitke čezenj — kakor se bere o njih v časnikih. Morda počiva pozabljen kje v samotnem gozdu . . . Kdo ga je pokopal? . . . Ali mu je postavil kdo križ na grob? Nihče ni najbrž potočil solze zanj?“

Po suhem zarjavelem licu so se mu sipale goste solze.

Drugikrat ga je zaskrbelo za denar.

„Ali je pač kje shranil denar, preden je odšel? In kje? . . . Ničesar ni pisal o tem . . . Če ga je vzel s seboj? Pa se morda masti že kak kozak z njegovim premoženjem!“

V tistem srdu je stisnil pest. V mislih je zagrozil nevidnemu sovražniku, kakor bi ga hotel na smrt pobiti.

„In če se več ne vrne, za koga sem se jaz toliko trudil in gnal? Za koga sem si od ust odtrgoval? Za koga sem skoparil in spravljal, da si požirka vina nisem izlahka privoščil? . . . Res, Marijanico imam . . . A hranil sem vendar le za Petra. Moj sin je!“

Mnogokrat ga je do dna srca preplašila grozna misel.

„Da se vrne pohabljen? Brez rok, brez noge? Slep? — Res, v časniku je pisano tako o njih. A o drugih, o Petru nisem bral. In papir je potrpežljiv. Kdo ve, ali je vse tako ali ne, kakor pišejo . . . O Kristus in Mati božja, samo vidva še moreta pomagati, pomagajta!“

Iz vlekel je molek iz žepa in je pričel v tej najhujši stiski moliti. Vsaj malo se je umiril ob molitvi.

Nekega dne je nenadoma ves odrevenel na klopi pred hišo.

Glej, gor po hribu prihaja vojak, počasi, sključen, težko se opirajoč ob palico!

Široko so se mu odprle oči, kakor bi gledal prikazen. Odprla so se mu tudi usta, prsi so mu hropele.

„Ali je Peter?“

Hotel se je dvigniti, a se je, kakor od mrtvouda zadet, zrušil nazaj na klop.

Ko je prišel vojak bliže, je videl, da je Kranjčev Gregor iz Dolinčic.

„Kam pa ti, Gregor?“

Komaj je imel toliko moči, da je mogel fantu odzdraviti in mu privoščiti dvoje, troje besed.

„K Lavtižarju. Obljubil mi je pasje masti. Je baje najboljšje zdravilo za jetiko. Poln protina in jetike sem se vrnil iz Galicije.“

Juri je z začudenjem gledal, kako mu mlado, a zdaj zelo shujšano lice vse drhti od notranje boli.

„A kdaj si se vrnil?“

„Včeraj popoldne.“

„O, doma že ozdraviš. — Pa si morda kaj videl našega Petra?“

„Nič. Ves čas nič! On je pri pionirjih.“ —

Nekega dne je zagledal, kako beži čez njive sem od gozda vojak, trije drugi za njim.

„Jezus, ali je Peter? — Pa begun?“

Malo da ni naglas zavpil! Kakor bi se hotel obraniti velike nesreče, je iztegnil drhteče roke od sebe. „Ne — Peter — ne!“ — Bilo bi mu brž ljubše, da že dolgo trohni v tuji zemlji daljne, neznane Galicije.

Oddehnil si je iz srca, ko je spoznal, da imajo le vaje. Spodaj na cesti, ob robu gozda, je zagledal vojaka, ki je dajal z rdečo zastavo znamenja. Hipoma so vsi štirji zavili dol proti njemu.

„Hvala večnemu Bogu!“ —

Novemberskega popoldne, ko je zunaj preveč bril poznojesenski veter, je sedel v prijetno zakurjeni sobi. Nenadoma je nekdo zasenčil okno. Ko se je ogledal, je zagledal kosmato vojaško glavo.

Stresel se je. Začutil je, kako mu je vročina spreletela vse telo.

„O Marija, ali Peter?“

A vojak je potrkal na okno in je prosil vode. Vračal se je s tovariši s straže pri smodnišnici gori sredi gozda . . .

Za časnik in branje se sčasoma ni več mnogo menil. Bral pa je dan na dan Petrove kartice. Te je hranil in čuval z genljivo lju-

beznijo. Večkrat jih je nastavil po mizi kakor otroci podobice svetnikov, ko stavijo oltarčke. Sedel je pred njimi ves pogreznjen v premišljevanje in sanjarenje, strmeč v nje, kakor bi hotel izvleči iz njih tajnost, ki se je z vsem naporom ne more domisliti. Včasih je vzel po dolgem razmišljanju kartice v roke, počasi bral z očmi drugo za drugo. A srce ni bralo, ni bral razum; zakaj izraz lica je ostal trd in top; videlo se je, da ne umeva, kaj da bere. Tedaj se je Marijanica zavzela in hudo prestrašila: „Ali so vse pozabili?“ — Kdaj drugikrat pa je nenadoma naslonil glavo v roke, ali jo je povsili povsem na mizo in je bridko zaihtel. „Z Bogom, Peter, z Bogom!“ Tedaj je brisala solze tudi Marijanica . . .

Listje je padalo, odpadalo. Jesensko mrzli krivec ga je nosil čez hrib, na vse strani, daleč naokoli. Od Lavtižarja gori je prinašal sem dol listje hrušk in in jablan.

Od nikoder pa ni prinesel lista čakajočemu starčku, ne Marijanici, ki je od dne do dne huje pokašljavala. Kadar se je ponoči zbudila — zdramil jo je sever, ki je glasno in bolešno tožil okoli voglov in neugnano trkal na okna, kakor bi prosil naj ga puste na toplo, ker mu je zunaj tako mraz, ali pa stric, ki je naglas molil v postelji ob drugi steni — je bila vsa oblita z neprijetno hladnim potom. Srajca ji je lepila na telesu, in prsi so se ji dvigale, kakor bi bila pravkar v najhujši poletni vročini pribežala gor na hrib.

A navzlic boleznim je v teh časih mislila manj na sebe kot na strica. Videla je: Suši se in hira, kakor hira drevo, ki so mu izpodsekane najboljše korenine . . .

V.

Čestokrat je Marijanica vsa odrevenela: Stric se je nenadoma zasmel tako čudno, da je obstala kar na mestu, kjer je stala; od začudenja in od groze. Ni bila navadna žalost v tem smehu, še manj veselje. Marijanica sama ni vedela, kaj da je. Le nekaj groznega je čutila iz tega suhega, zdaj rezgetajočega, zdaj hropečega, zdaj tako odsekanega smeha, kakor bi padlo železo ob kamen. Vso jo je pretresel vsakikrat.

Čim globlje v jesen, čim bolj proti zimi je šlo, tem češče se je smejal stric tako. —

Sredi adventa je zbudil neko noč Marijanico obupen, strašen vzkrík.

„Za božjo voljo, stric, kaj pa je?“

„Mrtev je! Pravkar sem sanjal.“

„Kaj ste sanjali?“

Marijanica je lovila sapo in je komaj vprašala. Drhtela je kakor list trepetlike; zakaj še vedno ji je zvenel v ušesih in nekje notri v prsih, po vsem telesu, oni strašni vzkrík. Bilo ji je, kakor da ji je kri oledenela v žilah in ji povzroča čudno bol.

„Stal je tukaj ob meni, z veliko rano na čelu. Kri se je počasi cedila iz nje dol po licu in mu kapljala na prsi. Ponudil mi je kupico črnega vina. — „Oče, pijte!“ je rekel. — Lastno kri mi je ponujal, da jo naj pijem! O Jezus, Jezus!“

„Stric, saj so bile le sanje, ne resnica. Kdo bo sanjam verjel! Lavtižar vam je spet dal včeraj oni nemški list. To branje mora človeka zmešati.“

A stric ni poslušal. Jokal je naglas, hropeče, skoro tuleče, tako čudno zavijaje, da je Marijanica še bolj trepetala od groze. Postelja se je tresla pod njo, kakor bi bilo še nje groza . . .

Na dan po tisti strašni noči se je stric po obedu oblekel prazniško.

„Kam greste, stric?“ je v skrbih vprašala Marijanica. „Mraz je zunaj.“

Zamahnil je z roko, a rekel ni ničesar. —

Proti večeru je pri fari nenadoma zazvonilo; najprej z velikim zvonom, potem s srednjim, naposled z malim, kakor zvoni moškim mrličem.

Ljudje v vasi so se začudili. Ob tem času do tedaj nikoli ni zazvonilo mrličem. In zvonilo je tako neobičajno neenako, nemirno, pretrgano. Veliki zvon je pač molil neprestano z globokim svojim basom, a manjša sta le zdaj in zdaj zaklenkala vmes, kakor bi se otroka učila govoriti in moliti in bi izrekala le posamezne besede za očetom.

Vaščani so čutili: En zvonar mora goniti vse tri zvonove, a še ta jih goni nerodno.

Ko je stari cerkvenik glasno puhaje pribežal v cerkev, je zagledal cerkev vso razsvetljeno. Na velikem oltarju vse sveče prižgane; po klopih so pritrjene in gore; še na tleh so razpostavljene v vrste, vse jasno goreče. Pod zvonikom pa se dolg, star mož lovi za plešoče vrvi.

„Ali Juri, kaj pa delaš, za Boga?“

Zvonar ni odgovoril. Nalahko, otožno se je nasmehnil. Skrivnostno je pomežikal z očmi, kakor v zavesti, da v cerkvi ne sme govoriti, in je pokazal z njimi na plapolajoče luči.

Cerkvenik je zgrabil za vrvi. Starec mu jih je brez obotavljanja prepustil.

Sklonil se je in je počasi pobral dve sveči, prilepljeni na tlak tik pred njim, goreči z nemirnim plamenom, ker je zrak vzvalovilo nemirno, poskakujoče gibanje zvonarjevo.

A komaj ju je držal v rokah, ju je spet izpustil na tla, kakor bi se nenadoma domislil nečesar groznega, da sta v hipu ugasnili. Z rokami si je zakril oči in je glasno, boleстно zaihtel.

„Mrtev je, mrtev!“

Cerkvenik ni vprašal, kdo. Vedel je.

„Zmešalo se je siromaku!“ je razlagal kopi otrok in ženskam, ki so pribežale gledat, kdo da zvoni ob tem času in tako nenavadno. Počasi, z usmiljeno, sočutno silo je vedel starčka iz cerkve. —

VI.

Čez teden dni, tik pred božičem, je prišlo od Petra pismo iz Novega Nikolajevska v Sibiriji, iz ruskega vjetništva . . .

„Dobro pisano v sinu.“ piktora ljubav po sinu je kakor siter ljubile mati. It se mati večkrat me. Gubi se, Petra do glavnjenja. V niti mu je to zelo odina zboralna: niti sestra marjanica je globoko v jetini. — Zelo tavis obupnih scen so stela Evropa po tej netreini vo

N. F. Preobraženskij:

Razvoj umevanja in perijodizacije ruske zgodovine.

Namen tega članka je, podati sliko današnjega stanja ruske historijografije. Nesorazmernost posameznih delov razprave izhaja odtod, ker pisec ne pozna, koliko je slovensko čitateljstvo poučeno o teh prašanjih, in iz pomanjkanja virov, ki je pisatelja sililo, da se je moral v posameznih slučajih zanašati na svoj spomin. V glavnem se omejujem na sledeče prašanje: Kako se je umeval ves razvoj ruske zgodovine in kako se je vsled tega delila na različne perijode. V ta namen moramo najprej izvršiti pregled vsega, kar smo prejeli iz prejšnjih časov; da lahko razumemo in ocenimo današnje razmere, se moramo spomniti preteklih.

Kakor povsodi, tako se je tudi v Rusiji znanstveno umevanje nalog zgodovinopisja pojavilo šele s časom. Iz kraja je cilje zgodovinskega raziskovanja umeval vsak po svoje. Nemci, pozvani v Petrograd na akademijo znanosti — ideja Petra Velikega — so se